

Višak naoružanja u jugoistočnoj Evropi

Politike i prakse država

Osiguravanje fizičke bezbednosti i pravilno upravljanje domaćim arsenalom i viškom naoružanja i municije je od ključne važnosti za svođenje na minimum mogućih opasnih posledica po stanovništvo i prostor koji se nalazi u blizini skladišta.

Postoje brojni faktori koji utiču na gomilanje zaliha malokalibarskog¹ naoružanja i municije i stvaranje viškova u odnosu na stvarne potrebe države. Primeri mogu biti promene u bezbednosnom okruženju, smanjenje broja bezbednosnih snaga, programi nabavke, kao i povećan priliv konfiskovanog nezakonitog naoružanja. Pitanjem viškova se zato treba baviti na odgovarajući način.

Države Jugoistočne Evrope se možda razlikuju po tome kako određuju svoje potrebe u naoružanju, ali svi će potvrditi da poseduju viškove naoružanja i municije. Postoje tri osnovna uzroka za postojanje tih viškova. Prvo, nekoliko zemalja bivše Jugoslavije² su tokom devedesetih godina prošlog veka masovno uvećavali svoje zalihe tokom ratova koji su vođeni u regionu. Drugo, tenzije i poimanje pretnji su se nakon toga smanjile, kao i broj ljudi koje su države zapošljavale u sektoru bezbednosti. I treće, nekoliko zemalja u regionu se pridružilo Severnoatlanskoj organizaciji (NATO) i trenutno prolaze kroz prelazni period između naoružanja koje je odgovaralo standardima Varšavskog pakta i NATO. Prepoznajući potrebu za upravljanje ovim zalihama, zemlje u regionu su tražile da budu uključene u programe saradnje sa drugim državama. Sjedinjene Američke Države podržavaju inicijativu

Regionalnog pristupa smanjenju viškova naoružanja (RASR) kroz koju pomažu ukupno 9 zemalja Jugoistočne evrope³ u upravljanju svojim viškovima, i preko uništenja viškova tamo gde je to moguće⁴.

Ovaj kratak pregled se bavi politikom i procedurama koje su uspostavile zemlje Jugoistočne Evrope koje rade u okviru RASR inicijative da bi rešile problem viška malokalibarskog naoružanja i municije. Prvi deo se bavi međunarodim i regionalnim političkim okvirima za rešavanje problema viškova, a zatim preispituje politike i strategije koje su im na raspolaganju. Drugi deo daje pregled toga kako svaka zemlja pojedinačno rešava problem viškova u rezervama naoružanja⁵. Treći deo se fokusira na oružje koje se oduzima ili je

konfiskovano od civila (ovaj odeljak ne obuhvata oružje koje je prikupljeno tokom domaćih ili međunarodno finansiranih programa prikupljanja oružja). Glavni zaključci ove studije su:

- Uništavanje viškova je samo jedna mogućnost i to ne ona koja je najčešći izbor u zemljama Jugoistočne Evrope.
- Prodaja je poželjan metod oslobađanja od viška malokalibarskog naoružanja u regionu.
- Prioritet se stavlja na uništavanje visoko nestabilne i kritične municije, kao i one oduzete i konfiskovane, te oružja koje je prikupljeno a koje je zabranjeno, neupotrebljivo ili pokvareno.
- Sve zemlje osim Srbije i Makedonije svoje viškove doniraju drugim zemljama.

Otpad od minobacačka municija kalibra 82 mm čeka na uništenje, Albanija. © NAMSA

- Bosna i Hercegovina mora napraviti bar dva pokušaja da proda višak naoružanja i municije putem tenderskog procesa; Hrvatska ponekad nudi niže cene ili donira viškove koji se ne mogu prodati tenderskim procesom.
- Makedonija i Rumunija mogu državne viškove donirati drugim ministarstvima ili državnim organima kojima je zakonom dozvoljena upotreba oružja.
- Uništavanje oduzetog i konfiskovanog naoružanja i municije je jedini način odlaganja u Bosni i Hercegovini i Srbiji.
- Bugarska, Hrvatska, Makedonija, Crna Gora i Slovenija raspodeljuju oduzeto oružje među sopstvenim ministarstvima.

Odlaganje viška naoružanja i municije

Odlaganje i uništenje viška malokalibarskog naoružanja i odgovarajuće municije nije ograničeno niti vođeno nekim zakonski obavezujućim sporazumom, iako postoji čitav niz međunarodnih i regionalnih instrumenata koji definišu principe vezano za ta pitanja. Regionalne organizacije i zemlje donatori često ohrabruju i podržavaju uništavanje. Ipak, uništavanje i odlaganje viškova se u

suštini oslanja na jednostane odluke koje donose vlade država (Karp, 2008, str. 78). Države identifikuju i određuju sopstvene viškove u skladu sa sopstvenim kriterijumima; ne postoji saglasnost o tome šta čini višak. Ovaj dokumenat koristi definiciju viškova koju je dao Okrugli sto državnih eksperata Ujedinjenih nacija za malokalibarsko naoružanje:

opsluživo i neopsluživo malokalibarsko naoružanje i lako oružje koje u posedu drže vojne i policijske snage i ilegalno oružje koje su te snage oduzele a koje im više nije potrebno (UNGA, 1997, para. 80(e), n.15).⁶

Ovaj deo daje pregled najvažnijih međunarodnih i zakonodavnih okvira u regionu i instrumenata koji se tiču uništavanja viška naoružanja a koji su primenljivi u Jugoistočnoj Evropi. Takođe se daje prikaz nekih strateških i operativnih smernica koje se primenjuju na odlaganje viškova. Zajedno, oni pružaju koristan skup najboljih praksi za sve učesnike u procesu. Konačno, ovaj deo ilustruje praktične opcije za odlaganje viška u skladištima.

Smernice i najbolje prakse

Rizici povezani sa viškom oružja i municije i koristima od upravljanja istim na najbolji način su dobro poznati.

Više od 10 godina međunarodna i regionalna tela i inicijative se bave ovim pitanjima. Kao što je ilustrovano u daljem tekstu, većina tih smernica su uglavnom samo preporuke; samo jedan okvirni dokument – Protokol UN o naoružanju – propisuje delovanje koje je zakonski sprovodivo.

Međunarodni okviri

Sa izuzetkom Waasenaar aranžmana, svi međunarodni referentni dokumenti koji su ovde navedeni naglašavaju da je uništavanje viškova malokalibarskog naoružanja i lakog oružja i municije odgovorna metoda odlaganja.

Protokol UN o naoružanju je redak primer zakonski obavezujućeg sporazuma o lakom naoružanju koji se u principu može sprovesti u skladu sa međunarodnim zakonodavstvom.

Protokol obuhvata obavezu uništavanja ilegalno proizvedenog i švercovanog oružja, delova i komponenata, i municije „osim ako zvanično nije odobren drugi način odlaganja“ (UNGA, 2001, član 6). Jedno ograničenje ovog protokola je to što se isključivo fokusira na ilegalno proizvedeno i švercovano oružje.

Što se tiče drugih viškova naoružanja i municije, ne postoji nikakav zakonski obavezujući sporazum. Druga međunarodna tela i inicijative daju samo preporuke svojim državama članicama.

Izveštaj iz 1997. Okruglog stola vladinih eksperata za malokalibarsko naoružanje UN kao i Izveštaj UN Vladine grupe eksperata za malokalibarsko naoružanje iz 1999. godine, na primer, ukazuju na odlaganje viškova uništavanjem kao poželjno. Preporučuju da države preduzmu mere da obezbede postojanje adekvatnih mera bezbednosti kojima se sprečava gubitak oružja koje je namenjeno za korišćenje od strane vojnih i policijskih snaga, kao i da se uzme u obzir prikupljanje i uništavanje svih viškova malokalibarskog i lakog naoružanja (UNGA, 1997, para 80; 1999, para 72).

Takođe, u Rezoluciji Ujedinjenih nacija o Opštem i kompletnom razoružanju, Generalna skupština pozdravlja „praktične mere koje preduzimaju države članice u pravcu

uništavanja viškova naoružanja, kao i konfiskovanog i prikupljenog oružja, u skladu sa preporukama Generalnog sekretara u njegovom izveštaju o malokalibarskom naoružanju“ (UNGA, 2000, deo R, preambula). Konkretnije, njome se „ohrabruju države članice koje su u poziciji da to urade, da preduzmu odgovarajuće državne mere da unište višak malokalibarskog naoružanja, konfiskovanog ili prikupljenog malokalibarskog naoružanja i lakog oružja“ (član 3).

Program UN namenjen delovanju na prevenciji, borbi i iskorenjivanju trgovine malokalibarskim oružjem i lakim naoružanjem u svim aspektima (PoA) je najsveobuhvatniji instrument koji se bavi malokalibarskim i lakim naoružanjem na globalnom nivou. Na nivou država, PoA poziva zemlje da „obezbede da svo konfiskovano, oduzeto ili prikupljeno oružje bude uništeno, u zavisnosti od zakonskih ograničenja koja se tiču vođenja krivičnog postupka, osim ako zvanično nije odobren neki drugi način odlaganja ili upotrebe“ (UN, 2001, deo II, para 16). Pored toga, države članice preuzimaju na sebe obavezu da redovno kontrolišu zalihe lakog i malokalibarskog naoružanja da:

Obezbede da one zalihe koje su nadležni državni organi proglasili viškom u odnosu na potrebe budu precizno definisane, kao i da programi za odgovorno odlaganje, po mogućstvu uništavanjem, tih zaliha budu utvrđeni i sprovedeni (para 18).

Naglašavajući važnost odgovornog odlaganja, PoA jasno ukazuje na to da je uništavanje poželjan način odlaganja. U trećem odeljku, PoA konkretno navodi da države treba da pruže pomoć u uništenju ili drugom načinu odlaganja viškova i treba da pomognu da se kapaciteti za uništavanje unaprede (UN, 2001, deo III, para 6).

Uži međunarodni Instrument koji omogućava zemljama da identifikuju i prate na blagovremen i pouzdan način ilegalno malokalibarsko naoružanje i lako oružje se ne fokusira na sve viškove u lakom naoružanju i municiji, već isključivo na ilegalno malokalibarsko

naoružanje i lako oružje. On poziva države da brzo i jedinstveno obeleže i evidentiraju ili unište ilegalno lako i malokalibarsko naoružanje koje se nađe na njihovoj teritoriji (UNGA, 2005b, para 9).

Wassenaar aranžman o kontroli izvoza konvencionalnog naoružanja u dvostruko korišćenje dobara i tehnologija, koji je započeo sa primenom 1996. godine je prvi globalni multilateralni dogovor⁷ o kontroli izvoza za konvencionalno naoružanje i osetljivu robu i tehnologije koje mogu imati dvostruko upotrebu. On definiše najbolje prakse za transfer naoružanja i municije i bavi se njihovim potencijalnim uticajem na regionalnu i međunarodnu stabilnost. Takođe obuhvata najbolju praksu za prodaju demilitarizovane robe, iako ne daje smernice za uništenje viškova.⁸ 2000. godine, plenarni skup u okviru Wassenaar aranžmana je usaglasio neke od neobavezujućih najboljih praksi za kontrolu izvoza viškova i demilitarizovane vojne opreme (WA, 2010, pp 45, 82).

Postoji određeni broj rezolucija Generalne skupštine UN koje se bave pitanjima viškova naoružanja i njihovim odlaganjem. U tom kontekstu vredno je pomenuti dve rezolucije pod naslovom „Problemi koji nastaju akumuliranjem viškova u rezervama naoružanja“. Obe te rezolucije pozivaju na preduzimanje mera za borbu protiv diverzija i smanjenje rizika od eksplozije koje mogu nastati kao posledica neadekvatnog upravljanja neobezbeđenim rezervama. One obuhvataju unapređeno upravljanje rezervama i uklanjanje viškova kao i sveobuhvatne mere koje se preduzimaju da bi se rešio problem ilegalne trgovine (UNGA, 2005a; 2006, paragrafi 3-4). U drugom paragrafu ove rezolucije pozivaju sve zainteresovane države da odrede svoje načine uništenja viškova rezervi i ostavljaju mogućnost da države naznače da li im je potrebna pomoć spolja u eliminaciji ovog rizika.

Regionalni okviri

Sledeći regionalni okviri priznaju važnost brzog i efikasnog odlaganja viškova naoružanja i municije. Njima

se naglašava da je uništavanje poželjna metoda odlaganja viškova.⁹

Dokument iz 2000. godine o malokalibarskom oružju i lakom naoružanju Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) uspostavlja norme, principe i mere koje su usmerene na pokrivanje svih aspekata zivotnog ciklusa jednog komada oružja. Pod naslovom „uništavanje i deaktivacija“, države članice su saglasne da „je poželjna metoda odlaganja lakog naoružanja uništavanje (. . .) i da svo lako naoružanje koje je prepoznato kao višak u skladu sa domaćim potrebama, treba, poželjno, da bude uništeno“. U daljem tekstu, dokument navodi da treba uništiti i naoružanje koje je bilo predmet ilegalne trgovine a koje su državni organi oduzeli (OEBS, 2000, s. IV (C), paragrafi 1-2).

OEBS Dokument iz 2003. o rezervama konvencionalnog naoružanja dopunjava OEBS Dokument iz 2000. godine o malokalibarskom oružju i lakom naoružanju. Ovaj dokument nudi detaljan prikaz problema i mera u vezi sa upravljanjem viškovima konvencionalnog naoružanja – uključujući i municiju za malokalibarsko oružje i lako naoružanje (OEBS, 2003a, član 17 (i)). Takođe daje i detaljan prikaz okvira, procedura i mehanizama za dobijanje pomoći od drugih država članica OEBS, kojima se osiguravaju bezbedni uslovi čuvanja u magacinu za državne magacine kao i za uništavanje viškova rezervi. U tom smislu, njime se od država članica traži da obezbede podatke državama koje upućuju zahteve o „planovima za uništavanje/upravljanje rezervama“ (član 27 (vi)). Taj dokument ne sugerise metode odlaganja viškova. Međutim, njegova završna odredba kaže da će „OEBS razmotriti izradu priručnika o najboljim praksama vezano za tehnike i procedure za uništavanje konvencionalne municije“ (član 38). Priručnik je objavljen 2008. godine (OEBS, 2008).

OEBS principi za kontrolu izvoza Lakih prenosnih raketnih sistema (LPRS) usvajaju čitav niz principa za kontrolu izvoza LPRS. Pored skupa kontrolnih mehanizama za međunarodni promet i preprodaju LPRS, vlade koje izvoze

ove uređaje moraju da se osiguraju da će država koja je krajnji korisnik preuzeti delotvorne mere za „čuvanje u magacinu, rukovanje, transport, korišćenje LPRS materijala, kao i odlaganje ili uništavanje viška rezervi kako bi se sprečila nedozvoljena upotreba i korišćenje“ (OEBS, 2004, paragraf 2.7).

Zajednička akcija od 12. jula 2002. godine Saveta Evropske Unije (EU) o doprinosu EU u borbi protiv destabilizirajućeg uvećavanja rezervi i širenja malokalibarskog oružja i lakog naoružanja eksplicitno prepoznaje to naoružanje i municiju kao razlog za zabrinutost i prepoznaje važnost bezbednog čuvanja i brzog i efektivnog uništavanja. Principi i mere koji su usmereni ka smanjivanju postojeće akumulacije lakog i malokalibarskog naoružanja i municije predviđaju „u kontroli i eliminisanju viškova malokalibarskog naoružanja i municije“ kao i „efikasno uklanjanje viška naoružanja koje bi obuhvatilo i bezbedno čuvanje u magacinima i brzo i efikasno uništavanje ovog naoružanja i municije, po mogućnosti pod međunarodnim nadzorom“ (CoEU, 2002, članovi 4(a), 4(c)).

Regionalni plan implementacije za Pakt za stabilnost u Jugoistočnoj Evropi ima za cilj da spreči nekontrolisanu proliferaciju malokalibarskog i lakog naoružanja. Plan sadrži odeljak koji se bavi programima uništavanja lakog i malokalibarskog naoružanja. U njemu stoji da pod terminom „specifične mere“ u programe uništavanja treba ugraditi i „programe sprovođenja uništavanja viškova ili oduzetog naoružanja, municije i eksploziva u skladu sa najboljim međunarodnim praksama, kao i uzimajući u obzir probleme vezano za zaštitu čovekove okoline“ (SSEE, 2006, deo C).

Strateške i operativne smernice

Uništavanje naoružanja i municije je uskostručan posao koji zahteva uzimanje u obzir brojnih faktora. Smernice o praktičnim pitanjima se mogu naći u brojnim dokumentima i priručnicima koji su nabrojani u ovom odeljku.¹⁰

Izveštaj Generalnog sekretara UN o metodama uništavanja lakog i malokali-

barskog naoružanja, municije i eksploziva navodi da „bezbedno uništavanje treba da bude glavni cilj u operacijama koje su namenjene smanjenju ili eliminisanju naoružanja, municije i eksploziva koji su prikupljeni ili iz bilo kog razloga proglašeni viškom“ (UNSG, 2000, član 13).

Dalje, izveštaj daje listu praktičnih mera za uništavanje viškova zaliha i navodi nekoliko pripremnih aktivnosti koje treba uzeti u obzir pre nego što se krene sa uništenjem lakog i malokalibarskog naoružanja (član 19). Takođe se detaljno opisuje čitav spektar praktičnih metoda koje se mogu primeniti za uništenje lakog i malokalibarskog naoružanja i municije, kao što su topljenje, paljenje, detoniranje i sečenje (UNSG, 2000, deo II.B)¹¹.

2001. godine Odeljenje za poslove razoružanja UN (danas Kancelarija UN za razoružanje) je objavilo *Priručnik za uništavanje: lako i malokalibarsko naoružanje, municija i eksplozivi*, koji je bio namenjen ljudima iz struke, da izaberu odgovarajuću metodu uništenja (UNDDA, 2001).

OEBS-ov *Priručnik najboljih praksi za lako i malokalibarsko naoružanje* sadrži odeljak pod nazivom „Vodič najboljih praksi koje zemlje primenjuju kod uništenja lakog i malokalibarskog naoružanja“. Ovaj vodič pruža informacije i daje analize potrebne za razvoj pravila i generalnih smernica i procedura za uništavanje lakog i malokalibarskog naoružanja. Priručnik pokriva čitav proces, od identifikacije lakog i malokalibarskog naoružanja koje je predviđeno za uništavanje do konačnog odlaganja svog otpadnog materijala (OEBS, 2003b).

Standardi i smernice regionalnog mikro-razoružavanja u Jugoistočnoj Evropi (RMDS/G) su razvijeni od strane Kliringhausa za kontrolu lakog i malokalibarskog naoružanja u Jugoistočnoj i Istočnoj Evropi (SEESAC). Njima se uspostavljaju principi vodilje na operativnom i programskim nivoima. Ove procedure pomažu državama i međunarodnim organizacijama u Jugoistočnoj Evropi da razviju bezbedne, efikasne i delotvorne programe uništavanja lakog i malokalibarskog naoružanja (SEESAC, 2006a).

Okvir 1 Definicije

Odlaganje: Uklanjanje naoružanja, municije i eksploziva sa rezervi korišćenjem različitih metoda (koje ne moraju uključivati uništavanje). Vojske širom sveta koriste šest tradicionalnih metoda: prodaja, doniranje, uništavanje, upotreba u obuci, kolekcionarstvo i trajno čuvanje u magacinu.

Demilitarizacija: Čitav niz postupaka kojima se oružje, municija, mine i eksplozivi čine neupotrebljivim za osnovnu namenu (IMAS 2003). Demilitarizacija ne samo da obuhvata proces konačnog uništenja, već i transport, magacioniranje, prebrojavanje i pred-postupke koji su od ključne važnosti za postizanje konačnog rezultata.

Uništavanje: Proces finalne konverzije oružja, municije, mina i eksploziva u inertno stanje, tako da se ne mogu koristiti za originalno predviđenu namenu.

Referenca: Bevan i Wilkinson (2008, str. xxi-xxi).

Procedure u praksi

Odlaganje ne mora automatski značiti i uništavanje ili demilitarizaciju oružja i municije (videti Okvir 1 Definicije). Određeni broj procedura se tradicionalno uzima u obzir kod odlaganja viškova, kao što su prodaja ili doniranje drugim državama, muzejima ili kolekcionarima. Neke oružane snage mogu preraspodeliti oduzeto ili konfiskovano oružje za sopstvenu upotrebu kao i za potrebe obuke, ili mogu izabrati da višak naoružanja čuvaju u magacinima na neograničeni vremenski period. U nastavku sledi kratak pregled opcija za odlaganje viškova.

Prodaja ili doniranje. Ukoliko su količine viškova velike, a u dobrom su fizičkom stanju, onda potencijalna dobit od njih može biti značajna. Stoga, prodaja viškova može biti isplativ način odlaganja (Wilkinson, 2006, str. 268). Ipak, pre nego što se prodaja lakog i malokalibarskog oružja i municije izvrši, nekoliko faktora treba uzeti u obzir. Potrebno je postojanje rigoroznog pravnog okvira i standarda za odgovornu prodaju naoružanja i kontrolu izvoza kako bi se sprečilo da to oružje i municija završi u lancu nezakonitog krijumčarenja. Takođe, svaka namera da se

Uništavanje neeksplozivnog materijala. © NAMSA

oružje proda ili donira mora biti izbalansirano sa troškovima pravilnog čuvanja u magacinu, obezbeđivanja održavanja sve dok se ne nađe krajnji kupac. Na kraju, u zavisnosti koliko vremena je potrebno da se roba proda, ovi troškovi mogu prevazići dobit koja bi se mogla ostvariti prodajom.¹²

Uništavanje. Najpouzdanija metoda za brzo odlaganje velikih količina viškova naoružanja i municije je uništavanje.¹³ Cilj efikasnog programa uništavanja je da se arsenal uništi na bezbedan, ispljativ i efikasan način. Uništavanjem viškova države mogu potencijalno ostvariti povraćaj finansijskih sredstava putem reciklaže otpadnog materijala ili eksploziva. Ostaci eksploziva tokom procesa demilitarizacije, kao što je TNT ili Amatol, se mogu dalje koristiti za proizvodnju eksploziva.¹⁴ Takav eksploziv se dalje može koristiti samo u komercijalne i civilne svrhe.

Sopstvena upotreba (povećana upotreba u obuci ili raspodela među sopstvenim ministarstvima). Neke zemlje navodno vrše realokaciju viška naoružanja iz državnih arsenala kao i oduzeto i konfiskovano oružje sopstvenim agencijama za bezbednost

i vojnim jedinicama. Ukoliko oduzeto, konfiskovano ili prikupljeno oružje odgovara nacionalnim standardima za policijsku opremu, ono može biti naknadno raspodeljeno na operativne potrebe policije. Višak naoružanja i municije se takođe može koristiti u vežbama obuke koje izvode oružane snage. Specijalisti i ljudi iz struke međutim tvrde da ova opcija nije bez nedostataka.¹⁵ Veća upotreba u obuci ili ispućavanje samo radi trošenja viškova zahteva dosta vremena i možda nije najefikasniji pristup, u zavisnosti od količine municije koje se treba osloboditi.¹⁶

Odlaganje u magacinima. U velikom broju slučajeva, vlasti jednostavno svoje viškove naoružanja i municije odlažu u magacine na neodređeno vreme. Često se to opravdava nedostatkom finansijskih resursa, tehničkih kapaciteta i infrastrukture neophodne da se viškovi unište, ili jednostavno time da nema kupaca koji su voljni da otkupe to oružje i municiju. Kada se viškovi odlažu u magacine, važno je da se uloži u zgrade i u rigorozno fizičko obezbeđivanje zgrada kao i unapređenje bezbednosnih procedura. Međutim, ovi troškovi

čuvanja u magacinu se mogu smanjiti ili izbeći sprovođenjem procedura za brzo identifikovanje i uništavanje viškova.

Kolekcionarstvo, muzeji i izložbe.

Pojedinačni predmeti koji pripadaju viškovima mogu se čuvati u muzejima ili izlagati na izložbama. Takođe se mogu prodavati ili davati kolekcionarima. Ukoliko države zadržavaju viškove iz tih razloga, one treba da obezbede da ti predmeti budu trajno deaktivirani i stavljeni van upotrebe. Zemlje Jugoistočne Evrope primenjuju ovaj pristup na jako mali broj pojedinačnog oružja. Crna Gora na primer planira da napravi izložbeni prostor u jednoj od glavnih zgrada policije u Podgorici, gde će biti izloženo istorijsko i drugo naoružanje.¹⁷

Rešavanje problema viškova u državnim rezervama

Veliki broj zemalja Jugoistočne Evrope trenutno prolazi kroz proces restrukturiranja svojih oružanih i bezbednosnih snaga.¹⁸ To zahteva brojna prilagođavanja u zahtevima za naoružanje i ima za posledicu velike viškove u zalihama od kojih će se na kraju morati osloboditi. U zajedničkoj izjavi, ministri odbrane zemalja učesnica u Procesu saradnje u Jugoistočnoj Evropi¹⁹ izdatoj u Sofiji 2008. godine su potvrdili postojanje velikih viškova. U toj izjavi ministri priznaju da je „postojanje viškova naoružanja, municije i vojne opreme i dalje problem u regionu Jugoistočne Evrope“ i izražavaju svoju spremnost da sarađuju i razmenjuju iskustva na planu iskorišćenja tih zaliha. Pored toga, saglasni su da „traže pomoć od međunarodnih organizacija i zemalja donatora“ (SEECF, 2008). Međutim, sama izjava ne sadrži odredbu o uništavanju viškova već samo o njihovom iskorišćavanju.

Vlade zemalja Jugoistočne Evrope se zalažu pre za prodaju viškova nego njihovo uništavanje. Tabela 1 ilustruje različite načine oslobađanja od viškova naoružanja koji potiču iz arsenala vojski ili policija u regionu. Istraživanje ukazuje na to da zemlje u regionu pokušavaju da prodaju viškove, pod uslovom da je oružje u funkciji, dobrom

Tabela 1 Metode odlaganja viškova po državama

	Prodaja	Doniranje		Uništavanje	Sopstvena upotreba		Konverzija u lovačko ili odbrambeno naoružanje
		Druge zemlje	Muzeji		Obuka	Podela među državnim organima	
Albanija	○	○		○	○		
Bosna i Hercegovina	○	○	○	○			
Bugarska	○	○		○			
Crna Gora	○	○		○	○		
Hrvatska	○	○		○			
Makedonija	○			○		○	
Rumunija	○	○		○		○	○
Slovenija		○		○			
Srbija	○			○			

fizičkom stanju i da se može bezbedno transportovati.²⁰ Istraživanje takođe pokazuje da većina zemalja u regionu predviđa mogućnost doniranja viškova drugim zemljama, dok samo nekolicina pokušava da viškove raspodeli među svojim ministarstvima i državnim entitetima (Makedonija i Rumunija). Državni izveštaji i uputstva takođe ukazuju na to da se viškovi uništavaju. Međutim, uništavanje se često vrši samo ukoliko se viškovi ne mogu prodati. Finansijski podsticaji i mogućnost lakog odlaganja viškova podstiče države da se lakše odlučuju da nude svoje viškove u tenderskim postupcima, nego da ih unište. Čak i kada uništavanje finansiraju međunarodni donatori²¹, korist za državu može, gledano sa čisto finansijskog stanovišta, biti atraktivna mogućnost. Vodeći princip za mnoge države u regionu je sledeći: pokušati prodaju prvo, zatim pokušati sa doniranjem, i konačno pribеći uništavanju. To svakako važi za viškove lakog i malokalibarskog naoružanja. Višak municije, sa druge strane, nije uvek lako prodati pošto može biti nestabilno i može predstavljati bezbednosni rizik.²² Sve zemlje u regionu se suočavaju sa potrebom uništavanja ovog i drugih tipova viškova.

Dalja poglavlja daju prikaz svih direktiva ili vladinih procedura koji

se mogu naći u Jugoistočnoj Evropi a koje se tiču odlaganja viškova²³ (državnih) oružja koje potiče iz arsenala vojski i policija u tim zemljama.

Albanija

Oružane snage Albanije vode evidenciju i čuvaju značajnu količinu viškova municije. Oko 90% toga je navodno starije od 40 godina. Kao posledica toga, velike količine gube svoje fizičke i hemijske osobine. Visoka degradacija može povećati verovatnoću neplaniranih eksplozija kroz auto-katalizovanu detonaciju. U vreme sastavljanja ovog izveštaja oko 75.000 tona municije se nalazi u specijalnim magacinima. Navodno, 25% vojnika Oružanih

snaga Albanije je angažovano na poslovima obezbeđivanja lokacija sa magacinima.²⁴

U svom planu delovanja za eliminaciju viška municije u Oružanim snagama Albanije 2009-15, Albanija se obavezala da će idenitifikovati i osloboditi se svih viškova stare municije i eksploziva iz svog inventara do 2015. godine. Plan delovanja prepoznaje pet metoda odlaganja viškova:

a) industrijsko odlaganje; b) uništavanje paljenjem; c) otvorena detonacija na lokacijama predviđenim za uništenje; d) ispućavanje; e) prodaja ili doniranje (str. 8).

Ministarstvo odbrane Albanije je ovlašćeno da donosi odluke i odobrava šta se može proglasiti viškovima od

Otpadni metal od municije kalibra 14.5 mm API nakon kontrolisanog paljenja u Albaniji. © NAMSA

slučaja do slučaja.²⁵ Takođe ima pravo da odlučuje da li viškovi treba da budu uništeni ili prodati. Odluka se donosi u skladu sa procenom rizika u smislu fizičkog stanja sadržaja i blizine naseljenih zona (Albanija n.d.a, str. 15-18). Odlukom Saveta ministara Albanije broj 365 od 6. juna 1994. godine o uništavanju ili prodaji municije čiji je rok istekao ili uskoro ističe, kao i o prodaji viškova oružja i municije, daje se formalno ovlašćenje Ministarstvu da „uništi ili proda, pešadijsku, artiljerijsku i drugu municiju kojoj je rok istekao ili uskoro ističe“. Ministarstvo odbrane je takođe ovlašćeno da „prodaje naoružanje i municiju koja se smatra viškom ili zalihe“. U odluci stoji da prodaju treba realizovati po najpovoljnijoj mogućoj tržišnoj ceni (SEESAC, 2004, str. 61).²⁶ Ukoliko višak biva uništen, eksplozivni elementi koji ostaju nakon procesa deaktivacije – kao što su TNT ili Amatol – se prodaju domaćim i stranim fabrikama za dalju proizvodnju eksploziva za civilnu upotrebu (Albanija, n.d.b, str. 3).²⁷

Vojska Albanije nastavlja da se angažuje na odlaganju viškova uz podršku ključnih međunarodnih donatora. NATO aktivnosti su se pokazale kao uspešne u periodu 2004-2007. a Sjedinjene Američke Države su trenutno jedini preostali donator koji finansira uništavanje viškova naoružanja i municije, ulaže u sanaciju lokaliteta Gerdec, i obučava albansku vojsku u pružanju fizičkog obezbeđenja i upravljanu viškovima.

Bosna i Hercegovina

U skladu sa Sporazumom o finalnom odricanju od svih prava i obaveza nad pokretnom imovinom koja služi za odbrambene svrhe, predsedništvo Bosne i Hercegovine odobrava uništavanje viškova u skladu sa predlogom Ministarstva odbrane. Ministarstvo izdaje svoju odluku, proglašavajući njome viškove, uključujući i preporuku za odlaganje viškova. Mogućnosti odlaganja obuhvataju prodaju, detoniranje i uništavanje (Bosna i Hercegovina, 2008, član 6.1).²⁸ Nakon dobijanja odobrenja

od predsedništva, Ministarstvo odbrane formira komisiju koja će sprovesti odobrenu metodu odlaganja viškova (član 6.2). Sredstva dobijena prodajom ili uništavanjem se prebacuju u državni trezor i koriste se za nadoknadu troškova nastalih u procesu prodaje ili uništavanja viškova (član 7.a). Od preostalih sredstava 20% se prebacuje na poseban račun Ministarstva odbrane, a preostalih 80% se dele na jednake delove između dva entiteta koji su predali svoje viškove (članovi 7.b, 7.c).

Proritet Bosne i Hercegovine je uništavanje viška municije koja je visoko nestabilna i u kritičnom stanju. Ostale aktivnosti na uništavanju se obično tiču predatog ili zaplenjenog oružja i municije (vidi dole) (Bosna i Hercegovina, 2010, str. 9). Ranije donacije Oružanim snagama Bosne i Hercegovine koje su identifikovane kao viškovi se uništavaju i ne nude se dalje na prodaju ili doniranje.²⁹ Za sve preostale viškove, Ministarstvo odbrane mora da napravi bar dva pokušaja da proda višak naoružanja i municije u tenderskom procesu. Ukoliko se viškovi ne mogu prodati, oni se uništavaju.³⁰ Međunarodne organizacije i zemlje donatori igraju ključnu ulogu u Bosni i Hercegovini u upravljanju viškovima i njihovom odlaganju. Projekti koje vodi UNDP pokazuju veliki uspeh. U vreme sastavljanja ovog izveštaja, SAD su pokrenule višenamenski program usmeren ka demilitarizaciji oružja i municije u Ministarstvu odbrane, dok će EU nadgledati obuku vojnog osoblja iz oblasti upravljanja zalihama.

Bosna i Hercegovina je takođe donirala svoje viškove entitetima u drugim zemljama. Jedna donacija je otišla Vojski Islamske Republike Avganistan 2009. godine (SEESAC, 2009);³¹ druga – 23 komada lakog oružja – je predato Austriji za Muzej vojne istorije u Beču (Kauer, 2007, str. 91).³² Pošto se ovo oružje čuva u slabo održanim magacinima, ono predstavlja pretnju okruženju i stanovništvu pa se zbog toga daje u donacije.

Bugarska

U vreme izrade ovog dokumenta Ministarstvo odbrane Bugarske je

proglasilo više od 20.000 tona municije, uključujući i municiju za malokalibarsko naoružanje, za višak. Dalje restrukturiranje i modernizacija Vojske Bugarske bi mogla dodatno uvećati postojeće viškove za još 30.000 tona municije.³³ Prema državnom izveštaju iz 2010. godine o sprovođenju PoA, viškovi naoružanja se ili prodaju ili uništavaju (Bugarska, 2010, str. 17). Od 2005. godine kroz eksterno finansiranje preko Programa za razvoj UN (UNDP) i uz pomoć vlade SAD je uništeno više od 4 tone (Nikolov, 2010).

Načelnik generalštaba je prvenstveno odgovoran za određivanje viškova naoružanja kao i za odobravanje i ažuriranje Godišnje liste viškova. Komisija koja je sastavljena od predstavnika Ministarstva odbrane, vojske i drugih vladinih tela donosi odluku o tome da li će se viškovi čuvati u magacinima, prodati, koristiti ili uništavati. U Bugarskoj se kao poželjno bira „prvo prodaja, zatim doniranje i na kraju uništavanje“ (Faltas, 2008, str. 86-88). Bugarska izveštava o primeni (rigoroznih) mera kontrole izvoza, kojima se proverava krajnji korisnik i zemlja krajnjeg odredišta pre nego što se bilo kakva prodaja odobri, kao i o ispunjenju svih svojih međunarodnih obaveza u tom smislu. Kada se prodaja završi, vlada proverava podugovarača.³⁴ Viškovi koji se ne mogu prodati se uništavaju; pojedinačni komadi se seku u delove i rastavljaju pod nadzorom specijalizovane komisije (Bugarska, 2010, str. 17).

Crna Gora

U svojoj Strategiji za kontrolu i smanjenje broja lakog i malokalibarskog naoružanja iz 2005. godine Crna Gora prepoznaje potrebu za smanjenjem postojećih viškova tog naoružanja i municije. Jedan od operativnih ciljeva tog strateškog dokumenta je da se unište svi viškovi lakog i malokalibarskog oružja (Crna Gora, 2005, str. 9). Pet godina kasnije značajne količine naoružanja (MUP) i municije (Ministarstvo odbrane i MUP/policija)³⁵ i dalje čekaju da budu trajno odložene. Vlada je u svom Strateškom dokumentu o oružanim

snagama priznala da nema dovoljno finansijskih sredstava za uništavanje viškova (Crna Gora 2010, str. 57); samim tim, ona zavisi od podrške međunarodnih donatora.³⁶

Ministar odbrane formira komisiju koja je sastavljena od nekoliko predstavnika Ministarstva odbrane, generalštaba i tehničara koji treba da utvrde tehničko stanje vojnih rezervi. Nakon sagledavanja potreba oružanih snaga i tehničke procene inventara, komisija donosi odluku o tome šta će biti proglašeno za višak. Ona daje preporuku vladi šta može da se proda a šta treba da bude uništeno. Nakon tog predloga, Vlada Crne Gore odlučuje o finalnom odlaganju viškova. Viškovi se prodaju na međunarodnom tržištu, doniraju ili se uništavaju. Prioritet za uništavanje se daje onom naoružanju i municiji koje predstavlja opasnost zbog svog lošeg stanja ili zato što ne može biti prodato.³⁷ Zakon Crne Gore o državnoj imovini stavlja prioritet na ekonomsko upravljanje i korišćenje državne imovine, uključujući tu i oružje i municiju (Crna Gora, 2009, članovi 21, 22).

Višak koji je identifikovan za prodaju se u tenderskom procesu nudi firmama koje imaju dozvole za trgovinu oružjem i municijom. Ministarstvo odbrane je 2007. godine identifikovalo nekoliko tona viška municije, lakog i malokalibarskog naoružanja za uništavanje kroz MONDEM projekat demilitarizacije u Crnoj Gori koji finansiraju OEBS i UNDP. Vlada je, međutim, zadržala deo oružja i municije koje je pokušala da proda u tenderskom procesu. Kako nije mogao biti pronađen kupac u tri, u nekim slučajevima čak i četiri tenderska postupka, ovo oružje je retroaktivno dodato spisku za uništavanje pod MONDEM projektom.³⁸ Nedavno, međutim, neke firme su pokazale interesovanje za kupovinu dela naoružanja i municije predviđene za uništavanje pod MONDEM

programom. Kako UNDP i OEBS ne raspolazu dovoljnim sredstvima za potpuno uništavanje svih viškova predviđenih za uništenje, Vlada Crne Gore će zatražiti dozvolu od UNDP-a da neke od tih predmeta skine sa spiska i proda ih.³⁹ Promene u finansijskoj situaciji i rastuće potrebe za naoružanjem i municijom bi mogle biti objašnjenje za ovo iznenadno interesovanje za kupovinu viškova u Crnoj Gori.

U identifikovanju viškova naoružanja koje koristi policija, savet direkcije policije razmatra predloge komisije koje daje komisija sastavljena od predstavnika direkcije policije, oružara koji rade u policijskim skladištima, i drugih stručnjaka.⁴⁰ Proces restrukturiranja policije koji je započeo 2005. godine je rezultirao u značajnim viškovima naoružanja i municije. Neki od magacina koje kontroliše policija se nalaze u urbanim zonama u Podgorici, i predstavljaju značajnu pretnju za lokalno stanovništvo i okruženje, pošto su magacinski objekti neadekvatni.⁴¹ Da bi se izbegao rizik od opasnih eksplozija i diverzija policija je odlučila da uništi veći deo viškova i isprazni ove magacine u gradskim zonama. Do danas je uništeno svih 54 komada prenosivih raketnih sistema (LPRS) koji su bili u posedu policije i to kroz detoniranje na otvorenom;⁴² međutim, mogućnost prodaje ili doniranja nekih viškova još nije potpuno odbačena.⁴³ Biće formirana komisija sa zadatkom da odredi i potvrdi konačno rešavanje problema viškova. Ta komisija će najverovatnije biti sastavljena od predstavnika pravosudnih institucija, direkcije policije, Ministarstva unutrašnjih poslova i civilnog društva.⁴⁴

Hrvatska

U Nacionalnoj strategiji i Akcionom planu za kontrolu lakog i malokalibarskog naoružanja, Hrvatska navodi da se viškovi uništavaju, prodaju ili

daju u donacije. Pored toga, sam plan navodi da je uništavanju lakih prenosnih raketnih sistema (MANPADS) dat prioritet u Hrvatskoj (Hrvatska 2009, str. 12, 18). Dugoročni plan razvoja oružanih snaga Hrvatske 2006-2015. izdvaja određene tipove lakog naoružanja kao viškove, proporcionalno sa smanjenjem broja oružanih snaga. Sam dokument identifikuje 372 komada lakih prenosnih sistema, 953 minobacača i 58 protivtenkovskih vođenih raketnih sistema kao višak jer prelaze potrebne količine naoružanja za aktivnu i rezervnu komponentu vojske. Dokument ne navodi viškove lakog naoružanja i municije niti daje podatke o tome kako bi se ti viškovi mogli eliminisati (Hrvatska 2006, str. 22).

Generalštab Oružanih snaga Hrvatske je taj koji određuje viškove na osnovu kontinuirane analize potrebnih rezervi.⁴⁵ Da li neko oružje predstavlja višak i da li treba da bude prodato ili uništeno, o tome odlučuje Ministarstvo odbrane na preporuku generalštaba. Odluka Ministarstva odbrane je vođena Uredbom o prodaji zastarelog naoružanja i vojne opreme, koja u prvom članu navodi da se viškovi određuju na osnovu tehničkog stanja oružja i municije, a u skladu sa planovima strukturnog razvoja oružanih snaga. Član 4 navodi da se spisak zastarelih predmeta ažurira 4 puta godišnje. Komisija za nabavke izveštava o viškovima i predlaže dalje delovanje, koje može biti u formi prodaje ili otpisivanja (Hrvatska 2002, članovi 4-5).⁴⁶ Zamenik ministra zadužen za opremanje i nabavku zatim daje preporuku ministru da donese odluku da se zastarelo oružje proda i definiše početnu kupovnu cenu. Ukoliko rezerve koje su namenjene za prodaju na međunarodnom tržištu ne mogu biti prodane u tenderskom procesu, može se ponuditi niža prodajna cena ili se roba može donirati. U toj situaciji viškovi takođe mogu biti otpisani, odloženi na čuvanje u magacinima ili uništeni u skladu sa utvrđenim procedurama, uz korišćenje objekata i sredstava vojske (Hrvatska 2002, član 13, 2010, str. 13).⁴⁷

Višak naoružanja u Crnoj Gori koji je određen za prodaju se nudi firmama putem tenderskog postupka

Makedonija

Prema Makedonskom nacionalnom izveštaju iz 2010. godine o sprovođenju PoA, viškovi naoružanja se ili prodaju ili uništavaju (Makedonija 2010, str. 12). Državna praksa sugeriše da se viškovi Ministarstva odbrane i Ministarstva unutrašnjih poslova koji se mogu koristiti i nisu planirani za uništavanje ili prodaju ili daju drugim ministarstvima ili državnim organima koji imaju pravo nošenja oružja. Primeri su Ministarstvo pravde (daje se na korišćenje sudskoj policiji), ili Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (za šumsku policiju). U Makedoniji je dozvoljen transfer viška naoružanja iz jednog ministarstva u drugo.⁴⁸

Do danas Makedonija nije prodala niti ponudila viškove na međunarodnu prodaju u tenderskom procesu. Svi viškovi se distribuiraju među ministarstvima za njihovu upotrebu ili se viškovi uništavaju; lako naoružanje koje nije za upotrebu se takođe uništava.⁴⁹ Makedonija ne donira svoje viškove drugim zemljama.

Rumunija

Rumunsko Ministarstvo odbrane, Ministarstvo unutrašnjih poslova i druge javne institucije sa osobljem koje nosi naoružanje godišnje vrše identifikaciju viškova rezervi naoružanja. Združena logistička komanda Ministarstva odbrane i Ministarstva administracije kao i Direkcija za opštu logistiku MUP-a daju preporuke za odlaganje viškova rezervi.⁵⁰ Savet za nacionalnu odbranu na kraju daje odobrenje za preporučeno delovanje početkom svake godine (Faltas, 2008, str. 94-95).

U državnom izveštaju iz 2003. godine, Rumunija navodi da se viškovi Ministarstva odbrane ili distribuiraju besplatno među drugim državnim institucijama⁵¹ od slučaja do slučaja ili se uništavaju (Rumunija, 2003, str. 10). Smernice koje regulišu prodaju dobara kojima upravlja Ministarstvo odbrane Rumunije kažu da se viškovi mogu i prodavati. Naredba za vanredne situacije koja je modifikovana 2001. godine kaže da odlaganje viškova treba da bude što je profitabilnije moguće (Faltas 2008, str. 97) što znači

da se viškovi moraju prodavati. Odlikom vlade o odobravanju smernica koje se tiču prodaje dobara kojima upravlja Ministarstvo odbrane dato je odobrenje državnoj firmi Romtehnika da prodaje višak vojne opreme u posedu Ministarstva (Rumunija 2005, član 2). Roba mora biti izvezena u roku od 6 meseci, sa pravom da se zatraži produženje od dodatnih 6 meseci (Faltas 2008, str.96; Rumunija, 2005, lan 33.2). Ukoliko se ne može naći kupac u inostranstvu, firmi je dozvoljeno da prodaju vrši u zemlji, samo pod uslovom da je oružje deklasifikovano i demilitarizovano (Rumunija, 2005, član 3.4). Inicijalna prodajna cena koja se ugovara u tenderskom procesu ne sme biti niža od vrednosti otpadnog materijala koji bi nastao ukoliko bi predmeti bili uništeni (član 10.4). Otpadni materijal koji se dobija uništavanjem municije takođe prodaje Romtehnika (član 33.3).

Dobit od prodaje viškova ide Ministarstvu odbrane. Taj dobit se koristi za kupovinu opreme za modernizaciju vojske (Faltas, 2008, str. 98).

Dobit od prodaje otpadnog materijala dobijenog neutralizacijom municije se koristi za plaćanje daljeg uništavanja (Rumunija, 2005, član 33.4). Rumunija takođe ima pravo da donira viškove naoružanja i municije ili da ih prepravi u lovačko naoružanje ili naoružanje za samoodbranu (Faltas, 2008, str. 97).

Ministarstvo za ekonomske odnose i trgovinu i firma koja mu pripada, Romarm, se bave odlaganjem viškova Ministarstva unutrašnjih poslova. Romarm ili prodaje viškove ili ih uništava u objektima Ministarstva odbrane (Faltas, 2008, str. 98).

Slovenija

U skladu sa državnim izveštajem Slovenije iz 2008. godine, svo zabranjeno, neupotrebljivo, opasno i izmenjeno oružje se uništava (Slovenija, 2008, str. 10). Oružje koje koristi policija se ne prodaje. Ukoliko je izgubilo vrednost ili je izbačeno iz upotrebe, onda se uništava. Za odgovarajuće uništavanje, MUP prvo klasifikuje oduzeto, pronađeno, konfiskovano i predato oružje. Vojno naoružanje koje koristi

policija i koje se izbacilo iz upotrebe se predaje Ministarstvu odbrane.⁵²

Malo se zna o odlaganju viškova Ministarstva odbrane. Slovenija je dala donaciju u naoružanju i municiji Nacionalnim snagama bezbednosti Avganistana (NATO, 2010). Taj donirani materijal je bio višak.⁵³ Međutim, Ministarstvo odbrane Slovenije nije, za potrebe ove studije, dalo nikakve dodatne informacije vezano za procedure ili poželjnu metodu odlaganja viškova u državnim rezervama.

Srbija

U Strategiji za kontrolu lakog i malokalibarskog naoružanja, Srbija iznosi planove za uspostavljanje materijalnih i finansijskih uslova za bezbedno odlaganje viškova (Srbija, 2010, str. 6). Metode odlaganja su ili prodaja ili uništavanje. Ukoliko se identifikuje višak, on se nudi na prodaju u tenderskom procesu državnim firmama koje imaju dozvolu za trgovinu vojnom opremom. Ukoliko se ne može naći kupac, višak se uništava u skladu sa međunarodnim standardima za uništavanje.⁵⁴ Podaci ukazuju na to da se neki viškovi iz Srbije prodaju u inostranstvu.⁵⁵ U skladu sa sopstvenom politikom i praksom, Srbija je jedna od malog broja zemalja u regionu koje ne doniraju svoje viškove.

Odeljenje Generalštaba koje se bavi logistikom je zaduženo za određivanje viškova zajedno sa odeljenjem za materijalne resurse. Oružje se proverava u smislu tehničkog stanja, servisiranja i upotrebe. Prema tim aspektima, generalštab identifikuje šta su viškovi i daje predlog za njihovo odlaganje. Ministarstvo odbrane zatim donosi odluku o tome šta će se raditi sa tim viškovima.⁵⁶ Istraživanja ukazuju da do sada ništa iz inventara Ministarstva odbrane nije proglašeno za višak osim nekoliko komada lakih prenosivih raketnih sistema koji su uništeni kroz jedan od najvećih programa za uništavanje MANPADS koji finansira SAD (Srbija i Crna Gora, 2004, str. 5, Griffiths, 2008). Ono što se smatra viškovima je naoružanje koje je oduzeto, konfiskovano ili pronađeno (vidi u nastavku).

Tabela 2 Metode odlaganja oduzetog i konfiskovanog naoružanja

	Prodaja	Doniranje		Uništavanje	Sopstvena upotreba		Konverzija u lovačko ili odbrambeno naoružanje
		Druge zemlje	Muzeji		Obuka	Podela među državnim organima	
Bosna i Hercegovina				○			
Bugarska	○			○		○	
Crna Gora			○	○		○	
Hrvatska	○			○		○	
Makedonija	○		○	○		○	
Rumunija	○			○			
Slovenija	○	○ ⁵⁷	○	○		○	
Srbija				○			

Rešavanje problema oduzetog i konfiskovanog naoružanja

U pogledu naoružanja koje je u vlasništvu civilnog stanovništva, odluka da li će se nešto proglasiti viškom se vrši kroz pravosudni sistem. Nakon krivičnog postupka, sudija je taj koji odlučuje da li neko oružje može biti vraćeno vlasniku ili mora ostati konfiskovano, i samim tim postati vlasništvo države.

Metode odlaganja koje se koriste u zemljama Jugoistočne Evrope za viškove civilnog naoružanja kroz oduzimanje ili konfiskovanje se razlikuju. Tabela 2 ilustruje da sve zemlje u regionu uništavaju (nešto od) oduzetog i konfiskovanog naoružanja.⁵⁸ Kao što će biti ilustrovano u nastavku teksta, postoje dokazi da se oduzeto oružje uglavnom predviđa za uništavanje onda kada je ono zabranjeno, neupotrebljivo, u kvaru ili predstavlja opasnost. Sa izuzetkom Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije, sve države u regionu takođe predviđaju mogućnost prodaje oduzetog naoružanja čija upotreba nije zabranjena. Nekoliko zemalja vrši distribuciju naoružanja među sopstvenim ministarstvima. U sledećem odeljku se opisuje kako se zemlje Jugoistočne Evrope pojedinačno oslobađaju viškova oružja koje potiče od civila.

Bosna i Hercegovina

U Bosni i Hercegovini se uništava svo oduzeto, konfiskovano, prikupljeno i predato oružje. Ne daje se na raspolaganje ni jednom državnim organu⁵⁹ već se predaje lokalnim policijskim stanicama gde se čuva sve do uništavanja (Bosna i Hercegovina, 2010, str. 9). Zakon o oružju i municiji entiteta Republika Srpska, na primer, kaže da vlasnik oružja čija je registraciona dozvola opozvana može prodati svoje oružje. Ukoliko se oružje ne proda, oduzeto postaje vlasništvo Republike Srpske. Isto tako, ukoliko vlasnik pronađenog oružja nije identifikovan u roku od godinu dana, oružje postaje vlasništvo entiteta i biće uništeno (SEESAC, 2004, str. 196).

Bugarska

Bugarski državni izveštaj o sprovođenju PoA kaže da konfiskovano ili ostavljeno lako i malokalibarsko naoružanje u posedu MUP-a postaje državno vlasništvo. Mogu ga koristiti državni organi ili može biti prodato ili uništeno, u zavisnosti od fizičkog stanja (Bugarska, 2010, str. 17).

Crna Gora

Oduzeto i konfiskovano oružje u Crnoj Gori se čuva u dva bivša zatvora u Podgorici.⁶⁰ Ono ostaje tamo sve dok se ne završi krivični postupak i oružje se ne vrati vlasniku ili se donese

odluka da se oružje ne vrati, pa se ono uništava. Član 63 Zakona o oružju Crne Gore kaže da oružje koje je oduzeto u krivičnom postupku ili koje se pronađe a čiji nestanak nije prijavljen u roku od godinu dana od pronalazjenja „mogu koristiti interni elementi za svoje operacije ili može biti predato u muzej ili uništeno“ (SEESAC, 2004, str. 911-12).

Državna praksa ukazuje na to da oduzeto i konfiskovano naoružanje ne koristi ni policija niti bilo koji drugi državni entitet, niti se nudi na prodaju.⁶¹ Predato oružje se takođe uništava.⁶² Nedavnom sudskom odlukom je identifikovano 115 komada naoružanja koje je planirano za uništavanje. Pošto policiji nedostaju finansijska sredstva za uništavanje, oni će biti uništeni u skladu sa tehničkim sporazumom između Vlade SAD i Vlade Crne Gore koji predviđa uništavanje viška municije u Ministarstvu odbrane i u policiji.⁶³

Hrvatska

Zakon o naoružanju u Hrvatskoj navodi da ukoliko državni organi oduzmu oružje (kao posledica ukidanja dozvole, na primer) vlasnik ima period od dva meseca da proda ili preda oružje; u suprotnom nadležni organi će oduzeti oružje i dati ga ovlašćenom prodavcu na prodaju. Ukoliko prodavac ne uspe da proda oružje u roku od 3 meseca, ono se

predaje MUP-u, a komisija koju MUP imenuje odlučuje o načinu odlaganja, koji može biti: ostavljanje oružja u fond naoružanja policije; predavanje Ministarstvu odbrane, Ministarstvu pravde i državne uprave, ili drugom državnom telu ili instituciji; prodaja preko drugog ovlašćenog prodavca; ili uništavanje (SEESAC, 2004, str. 273-74).

MUP Hrvatske redovno uništava prikupljeno i predato oružje. Prikupljeno i konfiskovano oružje koje policija ne iskoristi se uništava topljenjem. Kada se prikupi dovoljna količina, MUP prikuplja lako naoružanje iz svih depoa policijskih uprava i odnosi ih u železaru u Sisku; municija i eksplozivna sredstva se odnose na poligone Ministarstva odbrane i detoniraju se na otvorenom prostoru.⁶⁴

Makedonija

U svom nacionalnom izveštaju iz 2010. godine o implementaciji PoA, Makedonija navodi da „svo konfiskovano, pronađeno ili oduzeto oružje biva uništeno godišnje“ (Makedonija, 2010, str. 12). Međutim, Zakon o naoružanju u Makedoniji navodi da oružje i municija koji su konfiskovani u krivičnom ili prekršajnom postupku mora biti isporučeno MUP-u. Ono se koristi za zvaničnu namenu od strane MUP-a, Ministarstva odbrane ili vojske. Ukoliko ne odgovaraju opremi koju ovi organi koriste, konfiskovano naoružanje takođe se može prodati (SEESAC, 2004, str. 358-59).

Zakon o oduzetoj i konfiskovanoj robi sadrži deo koji se tiče lakog i malokalibarskog naoružanja i municije i eksplozivnih sredstava (Makedonija, 2008, član 58). Prema ovom zakonu, sva oduzeta i konfiskovana roba se predaje agenciji koja upravlja oduzetom imovinom. Ukoliko agencija ne poseduje odgovarajuće uslove za čuvanje te robe, ona se predaje MUP-u i Ministarstvu odbrane (član 58.1). Oduzeto naoružanje i municija se kategorizuje u skladu sa funkcijom. Ukoliko se ne mogu nabaviti legalnim putem, uništavaju se (član 58.2). Ukoliko se vlada složi, oružje i municija koje je upotrebljivo se može dati drugim ministarstvima i državnim organima

Višak naoružanja i municije crnogorske policije koji se čuva u magacinu u Podgorici, Crna Gora. © Jasna Lazarević

na korišćenje. Primer korisnika mogu biti MUP, Ministarstvo odbrane, finansijska policija i drugi organi kojima je nošenje oružja zakonom dozvoljeno (član 58.3). Alternativno, oružje se može donirati muzeju. Ukoliko nijedna od ovih mogućnosti nije prihvatljiva, ono se prodaje pravnim subjektima koji rade sa ili koriste oružje, kao što su udruženja lovaca (član 58.4). Ako se oružje ne može ni prodati, ono se uništava (član 59).

Ovakva regulativa ukazuje na to da je oružje koje se sistematski uništava (samo) ono koje se više ne može koristiti, ono čija je civilna upotreba zabranjena⁶⁵, koje se ne može donirati nekom državnom organu ili muzeju i ono koje se ne može prodati. U praksi izgleda da je Makedonija uspela da se oslobodi svojih viškova ili kroz uništavanje ili distribuiranje među drugim

državnim institucijama, i da ništa od viškova nije prodato u inostranstvu kroz tenderske procedure.⁶⁶

Rumunija

Nacionalni izveštaj o sprovođenju PoA u Rumuniji iz 2003. godine navodi da ukoliko oduzeto i konfiskovano naoružanje nije pogodno za prodaju, ono se uništava pod nadzorom komisije za uništavanje (Rumunija, 2003, str. 8). U suprotnom, ide u prodaju na tržištu. Prema rumunskom Zakonu o režimu naoružanja i municije, kada se dozvola oduzme, svo naoružanje i municija koji su bili registrovani pod tom dozvolom moraju se predati policiji na uništenje. Svo vojno naoružanje treba vratiti policijskim organima od kojih je dobijeno (SEESAC, 2004, str. 629).

Slovenija

U Sloveniji, Odeljenje za administrativne poslove Ministarstva unutrašnjih poslova upravlja isključivo naoružanjem i municijom koja je isporučena, pronađena, oduzeta ili konfiskovana u skladu sa Dekretom o procedurama upravljanja oduzetim predmetima, imovinom i bezbednošću, koji je usvojen 6. marta 2002. godine i izmenjen i dopunjen u januaru 2007. godine (Slovenija, 2002, 2007). Dekret sadrži instrukcije o upravljanju predatim, pronađenim, oduzetim ili konfiskovanim oružjem i definiše rad policije i administrativnih tela vezano za to oružje. Oduzeto civilno oružje ostaje u posedu MUP-a (Slovenija, 2002, član 7). Ukoliko se oduzme vojno oružje:

Do 5 komada oružja ili opreme i do 1000 komada vojne municije (. . .) se mora čuvati u ministarstvu odgovornom za unutrašnje poslove u adekvatnim prostorijama. Veće količine vojnog naoružanja, municije i opreme ili veći komadi vojnog naoružanja i opreme se moraju čuvati u ministarstvu odgovornom za odbranu države (Slovenija, 2007, član 4).

Ukoliko nakon sudske odluke predmeti ne mogu biti vraćeni vlasniku, zabranjeno oružje se uništava, a dozvoljeno može biti klasifikovano za uništavanje, doniranje, stalnu kolekciju ili operativne potrebe policije, ukoliko

to bude u skladu sa pravilima koja uređuju oblast policijskog opremanja.⁶⁷ Ostalo naoružanje za koje se mogu dobiti legalni dokumenti se prodaje. „Ukoliko prodaja nije moguća ili troškovi prodaje prevazilaze vrednost predmeta (. . .) sud naređuje uništavanje predmeta ili njihovo doniranje javnim institucijama poput muzeja (Slovenija, 2002, članovi 9, 13). Međutim, prema izveštajima iz Slovenije, u praksi, 95% svog oduzetog naoružanja se uništava (Slovenija 2010, str. 10). Uništavanje oduzetog vojnog naoružanja, municije i eksploziva obavlja ili Ministarstvo unutrašnjih poslova ili Ministarstvo odbrane (Slovenija, 2002, član 14).

Srbija

Član 25 Zakona o naoružanju i municiji u Srbiji daje pravo vlasnicima oružja kojima su dozvole oduzete da u roku od godinu dana to oružje proda. Oružje i municija koje se ne proda u tom periodu postaje vlasništvo države i mora biti odloženo u magacine MUP-a. Na kraju, Ministar unutrašnjih poslova formira komisiju sastavljenu od profesionalnih policajaca koji ispituju to oružje i municiju i identifikuju ono koje je predviđeno za uništavanje (SEESAC, 2004, str. 727-28).⁶⁸ U praksi, srpske vlasti oduzeto i konfiskovano naoružanje prepoznaju kao višak. Prema nacionalnom izveštaju o sprovođenju PoA u Srbiji, to oružje se uništava (Srbija, 2006, str. 6).

Zaključak

Zaključak ovog kratkog pregleda je da države odluke o tome šta će raditi sa viškovima donose u skladu sa tehničkim stanjem, mogućnostima servisiranja oružja i municije kao i potrebama za naoružanjem nacionalnih odbrambenih i snaga bezbednosti. Kada države definišu šta od rezervi su viškovi u odnosu na državne potrebe, imaju nekoliko mogućnosti za njihovo odlaganje: prodaja, doniranje, uništavanje, čuvanje u magacinima ili sopstvena upotreba (za inventar ili povećanu upotrebu u obuci drugih ministarstva i državnih institucija, na primer). Ove metode zemlje Jugoistočne Evrope koriste do različitih nivoa.

Za odlaganje oduzetog i konfiskovanog naoružanja zemlje Jugoistočne Evrope koriste tri glavna metoda: prodaja, distribuiranje među sopstvenim ministarstvima i uništavanje. Oduzeto i konfiskovano naoružanje za koje postoji dokumentacija i koje nije zabranjeno zakonom se prodaje ili donira drugim državnim organima ukoliko je kompatibilno sa opremom koja je u upotrebi i ukoliko to dozvoljava njihovo fizičko stanje. Praksa Bugarske, Hrvatske, Makedonije, Crne Gore, Rumunije i Slovenije pokazuje da se nešto od konfiskovanog naoružanja koristi na ovaj način. Ove zemlje uništavaju samo zabranjeno, neupotrebljivo ili oružje koje je u kvaru. Ovakva praksa u jugoistočnoj Evropi je u skladu sa UN Protokolom o naoružanju, koji obavezuje na uništavanje oružja koje je ilegalno proizvedeno ili je bilo predmet ilegalne trgovine, njihovih delova, komponenata i municije ukoliko nadležni organi ne odobre ni jedan drugi način oslobađanja od istih. Takva praksa je takođe u skladu sa Međunarodnim instrumentom za praćenje, koji poziva države da unište (ili obeleže i evidentiraju) ilegalno lako i malokalibarsko naoružanje na svojoj teritoriji.

Uprkos pretpostavci koja ide u prilog uništavanju koja se vidi iz brojnih međunarodnih i regionalnih instrumenata, prodaja i doniranje državnih viškova oružja i municije

Vojnik vojske SAD priprema višak SA-7 projektila za uništavanje u Bosni i Hercegovini, Mart 2004.
© Amel Emrić / AP Foto

dominiraju u politici zemalja jugoistočne Evrope. Na međunarodnim, regionalnim i pod-regionalnim forumima, države su jasno prepoznale važnost uništavanja viškova materijala kao najpoželjnije metode. Kao što ovo izdanje Kratkog pregleda pokazuje, prakse različitih država se razlikuju. Neke države vide svoje viškove više kao sredstva nego kao potencijalnu opasnost ili trošak pa samim tim favorizuju njihovu prodaju ili doniranje. Ako zemlje u koje se viškovi isporučuju ne poseduju kapacitete ili sredstva da bezbedno čuvaju kupljenu robu, time se i problem upravljanja rezervama takođe izvozi. Pored toga, globalna potražnja za viškovima naoružanja i municije može umanjiti rešenost država da unište svoje viškove u rezervama. ■

Autor, Jasna Lazarević, se zahvaljuje Eriku G. Bermanu, Pieru Gobineu, Aronu Karpu, Sari Parker, Gregoru Sančaninu i Hansu Riseru za pomoć i korisne komentare tokom čitavog procesa istraživanja i pisanja dokumenta, kao i Janisu Grzibovskom i Pilar Reini, asistentima, za njihovu podršku u istraživanju.

Fusnote

- 1 Definicija lakog i malokalibarskog naoružanja koja se koristi u ovom Kratkom pregledu pokriva i vojno i komercijalno naoružanje. Dokument se vodi smernicama koje su date u Izveštaju *Panela državnih eksperata za malokalibarsko naoružanje* (UNGA, 1997). *Malokalibarsko naoružanje* obuhvata revolvere i samopunjeće pištolje, puške i karabine, mitraljeze, polu-mašinske puške, kao i lake mašinske puške; lako naoružanje obuhvata teške mašinske puške, ručne podcevne i bacače koji se montiraju na cevi, prenosive protiv-tenkovske i protiv-avionske topove, bestrzajne puške, prenosive protivtenkovske i protiv-avionske raketne sisteme i minobacače (sa kalibrom do 100 mm); municija i eksplozivi obuhvataju okvire (čauze) za lako naoružanje, municiju i projektele za lako naoružanje, prenosive kontejnere sa projektilima, kao i municiju (projektele) za jednokratno delovanje i protiv-avionske i protiv-tenkovske sisteme, protiv-pešadijske i protiv-tenkovske mine, nagazne mine i eksploziv.
- 2 Šest sadašnjih članica UN su bile sastavni deo bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije: Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Hrvatska, Makedonija, Srbija i Slovenija.
- 3 RASR inicijativa se fokusira na svih 6 članica delova bivše Jugoslavije plus tri zemlje u regionu koje su nedavno pristupile NATO-u: Albanija, Bugarska i Rumunija (dve bivše jugoslovenske republike su takođe nedavno pristupile NATO: Hrvatska i Slovenija). Za više informacija o RASR, vidite RASR (n.d.).

- 4 Ovaj kratak pregled predstavlja prvu studiju od nekoliko koje su planirane kao podrška ovom poduhvatu.
- 5 Odeljci dva i tri se koriste informacijama koje su prikupljene iz primarnih izvora, kao što je nacionalno izveštavanje o implementaciji UN Programa delovanja na prevenciji, borbi i ukidanju nezakonite trgovine lakim i malokalibarskim naoružanjem u svim aspektima, nacionalni planovi delovanja, zvanična državna dokumenta, nacionalna regulativa, priručnici i zakoni, kao i intervju i prepiska sa državnim zvaničnicima i ostalim akterima. Tamo gde se nije moglo doći do primarnog izvora informacija, za potrebe analize su korišćeni sekundarni izvori.
- 6 Neke zemlje mogu odlučiti da uvek postoji „potreba“ kao i da su neke od rezervi viškovi. Za raspravu o tome kako se određuju viškovi, pogledajte na primer Bevan (2008) i Karp (2009; 2010).
- 7 Wassenaar sporazum nabroja 40 zemalja članica od kojih su Bugarska, Hrvatska, Rumunija i Slovenija zemlje RASR inicijative.
- 8 Wassenaar sporazum ne daje prednost prodaji u odnosu na uništavanje. Namera Wassenaar sporazuma je da pokaže najbolju praksu kod transfera viška lakog i malokalibarskog naoružanja u slučajevima kada se ne uništava.
- 9 Ovaj odeljak samo daje pregled regionalnih normi u Jugoistočnoj Evropi. Druge norme su dogovorene od strane Organizacije američkih država i Južnoafričke zajednice za razvoj, na primer; ove norme su više obavezujuće nego one koje se primenjuju u Evropi.
- 10 Videti i druge priručnike, uključujući i Meek i Stott (2004); BICC i SAND (2000); Hughes-Willson i Wilkinson (2001).
- 11 UNDP i Koordinisana akcija za mehanizme malokalibarskog naoružanja su trenutno u procesu izrade Međunarodnih standarda za kontrolu lakog naoružanja (ISACS). Modeli nisu najbolja praksa već ih pre treba posmatrati kao smernice. Cilj im je da informišu agencije i državne entitete koje se bave lakim i malokalibarskim naoružanjem. Dva od 25 modula se bave uništavanjem. Jedan je posvećen uništavanju naoružanja a drugi uništavanju municije.
- 12 Softverski alat za izradu analize troškova uništavanja lakog i malokalibarskog naoružanja u odnosu na njihovo čuvanje u magacinima su razvili UN Institut za razoružavanje zajedno sa Univerzitetom u Bredfordu i SEESAC-om 2006. godine. Za više informacija, vidi Turner (2006).
- 13 Izbor najpogodnije tehnike uništavanja će zavisi od niza faktora. Za više detalja, videti Wilkinson (2006, str. 268).
- 14 Korespondencija autora sa Majorom Škelćim Sina, specijalistom za oružje, Vojska Albanije (AAF), 23. jul 2010.
- 15 Za detaljne informacije pogledati Wilkinson (2006, str. 268).
- 16 Intervju autora sa Radovanom Ljumovićem, Direkcija policije Crne Gore, 10. avgust 2010.
- 17 Intervju autora sa Igorom Milićem, magacioner, centralno policijsko skladište, Podgorica, Crna Gora, 10. avgust 2010.
- 18 Primeri uključuju Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Bugarsku, Hrvatsku i Srbiju.
- 19 Proces saradnje u Jugoistočnoj Evropi obuhvata sledeće zemlje: Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Crna Gora, Grčka, Hrvatska, Makedonija, Moldavija, Rumunija, Srbija i Turska.
- 20 Kao što je ilustrovano u Tabeli 1, to se ne odnosi na Sloveniju, čije Ministarstvo odbrane nije dalo nikakve informacije za ovu studiju vezano za procedure ili poželjne procedure odlaganja viškova državnih rezervi.
- 21 Četiri međunarodne i regionalne organizacije su uglavnom te koje omogućavaju uništavanje lakog i malokalibarskog naoružanja: EU, NATO, OEBS i UN Program za razvoj (UNDP) zajedno sa SAD i drugim vladama.
- 22 Embargo UN, restrikcije EU, nestanak ciljnih tržišta, zasićenje tržišta istim tipovima oružja, kao i jaka međunarodna konkurencija su glavna ograničenja za prodaju viškova. Jedan razlog za niske cene municije mogu biti povećani proizvodni kapaciteti tokom proteklih godina. Intervju autora sa Majorom Škelćim Sina, specijalistom za oružje, Vojska Albanije, 23. jul 2010; Potpukovnik Dragoslav Vuksanović, Ministarstvo odbrane, Podgorica, 5. jul 2010. Potpukovnik Vukadin Tomašević, Ministarstvo odbrane, Podgorica, Crna Gora, 6. jul 2010.
- 23 Nije nam bila namera da radimo procenu stvarnih praksi država niti nivoa do kojih se ove politike implementiraju ili ciljevi ostvaruju; međutim, tamo gde su informacije bile dostupne, obuhvaćena je i praksa država.
- 24 Prepiska autora sa S.E. Willason, Načelnik, Odeljenje za podršku u municiji, NATO, Agencija za održavanje i snabdevanje, Luksemburg, 17. septembar 2010.
- 25 Prepiska autora sa Majorom Škelćim Sina, specijalistom za naoružanje, AAF, 23. jul 2010, i intervju, 21. jul 2010.
- 26 Videti takođe SEESAC (2004, str. 61).
- 27 Prepiska autora sa Majorom Škelćim Sina, specijalistom za naoružanje, AAF, 23. jul 2010, i intervju, 21. jul 2010.
- 28 Prepiska autora sa Momiro Brajićem, Ministarstvo spoljnih poslova, Bosna i Hercegovina, 16. jul 2010.
- 29 Prepiska autora sa Momiro Brajićem, Ministarstvo spoljnih poslova, Bosna i Hercegovina, 16. jul 2010; intervju sa Mladenom Marinkovićem, Oružane snage Bosne i Hercegovine 4. avgust 2010.
- 30 Moratorijum na zamrzavanje prodaje lakog i malokalibarskog naoružanja, uspostavljen u junu 2004. godine u Bosni i Hercegovini, okončan je od strane Predsedništva Bosne i Hercegovine 31. decembra 2005. godine. Zamrznuta prodaja pod moratorijumom je dozvoljena po završetku moratorijuma. Intervju sa Mladenom Marinkovićem, Oružane snage Bosne i Hercegovine 4. avgust 2010. Turner (2006, str. 15).
- 31 Prodaja ili doniranje drugim na druga odredišta se dešavala i pre 2009. godine (Kauer, 2007, str. 91).
- 32 Intervju autora sa Mladenom Marinkovićem, Oružane snage Bosne i Hercegovine 4. avgust 2010.
- 33 2003. godine skladišta u Bugarskoj su držala 160.000 tona municije, od čega je 7.000 tona držano na otvorenom. Tokom 2005. godine 67.000 tona je proglašeno za višak (Nikolov, 2010).

- 34 Bugarska je u procesu uspostavljanja nove procedure za prodaju napuštene municije. Prepiska autora sa potpukovnikom Nikolajem Nikolovim, specijalistom za oružje i pomoćnikom Ministra odbrane Bugarske, 3. avgust 2010.
- 35 Reforma iz 2005. godine je restrukturirala policiju kao samostalnu instituciju, nezavisnu od Ministarstva unutrašnjih poslova i drugih ministarstava. Granična policija je uključena u novoformiranu direkciju policije.
- 36 Demilitarizacija i aktivnosti uništavanja koje su finansirali OEBS i UNDP su privremeno prekinute zbog nedostatka podrške donatora. SAD je jedini preostali donator koji finansira obiman program uništavanja, uključujući i municiju iz Ministarstva odbrane i oružje i municiju iz policije.
- 37 Intervju autora sa potpukovnikom Dragoslavom Vuksanovićem, Ministarstvo odbrane, Podgorica, 5. jul 2010. i potpukovnikom Vukadinom Tomaševićem, Ministarstvo odbrane, Podgorica, 6. jul 2010.
- 38 Intervju autora sa potpukovnikom Vukadinom Tomaševićem, Ministarstvo odbrane, Podgorica, 6. jul 2010.
- 39 Intervju autora sa potpukovnikom Vukadinom Tomaševićem, Ministarstvo odbrane, Podgorica, 27. avgust 2010.
- 40 Intervju autora sa Radovanom Ljumovićem, direkcija policije, Crna Gora, 25. avgust 2010.
- 41 Neki od objekata u kojima policija čuva svoje rezerve su popunjene do maksimalnih kapaciteta oružjem i municijom. Ne postoji bezbedna zona oko objekta i nije napravljen dovoljan razmak između materijala i plafona objekta. Intervju autora sa nekoliko aktera, Podgorica, 5-7 jul i 9-13. avgust 2010.
- 42 Ovi laki prenosivi raketni sistemi su uništavani u okviru tehničkog sporazuma između Vlade SAD i Vlade Crne Gore koji obuhvata demilitarizaciju specifikovanog lakog naoružanja i različitih tipova municije u Crnoj Gori. Sporazum zahteva da eksploziv dobijen uništavanjem tih sistema treba da bude prenamenjen za komercijalnu upotrebu, a da otpadni materijal bude ponuđen fabrici koja se angažuje kao deo uplate, samo u slučaju da Ministarstvo odbrane ne želi da ga zadrži (USDoS, 2007. član B.8).
- 43 Intervju autora sa nekoliko zainteresovanih strana, Podgorica, 5-7. jul i 9-13. avgust 2010.
- 44 Intervju autora sa Radovanom Ljumovićem, direkcija policije, Crna Gora, 25. avgust 2010.
- 45 Hrvatski nacionalni izveštaj o implementaciji PoA navodi da će, od ukupnog oružja na stoku, samo najstarije malokalibarsko i lako naoružanje biti proglašeno za višak (Hrvatska, 2010, str. 13).
- 46 Ministarstva odbrane i unutrašnjih poslova Hrvatske navodno imaju sopstvene kapacitete za uništavanje (SEESAC, 2006c, str. 49).
- 47 Neke ranije studije ukazuju na to da nisu svi viškovi u Hrvatskoj predviđeni za uništavanje, pošto je za državu bilo jeftinije da ih čuva u magacinu. Broj aktivnosti na uništenju se povećao ali većina viškova se i dalje čuva u magacinima (IA, 2003, str. 6).
- 48 Duško Ivanov, državni savetnik i kontakt osoba za lako i malokalibarsko naoružanje u MUP-u Makedonije, kaže da ne postoji nikakva konkretna pisana procedura ili regulativa o tome šta se radi sa viškovima MUPa ili Ministarstva odbrane. Prepiska sa autorom, 26. i 28. jul 2010.
- 49 Intervju autora sa Duškom Ivanovim, državnim savetnikom i kontakt osobom za lako i malokalibarsko naoružanje u MUP-u Makedonije, 26. i 28. jul 2010. Ova tvrdnja je takođe potvrđena u sekundarnoj literaturi, videti npr. SEESAC (2006c, str. 57).
- 50 U vreme pisanja ovog pregleda, SAD su pokrenule program na više nivoa koji obuhvata i obuku iz upravljanje rezervama za vojno osoblje i demilitarizaciju oružja i municije u Ministarstvu odbrane.
- 51 Korisnici u javnoj upravi mogu biti čuvari zatvora u Ministarstvu pravde ili šumska policija u Ministarstvu poljoprivrede (Faltas, 2008, str. 94).
- 52 Prepiska autora sa Jurijem Žerovecom i Gregorom Kaplanom, Odeljenje za bezbednosnu politiku, Ministarstvo spoljnih poslova Slovenije, 29. jul 2010.
- 53 Prepiska autora sa Filipom Tunjićem, Odeljenje za multilateralnu saradnju i bezbednosnu diplomatiju, Ministarstvo odbrane Slovenije, 28. septembar 2010.
- 54 Intervju autora sa Upravom za odbrambene tehnologije, Ministarstvo odbrane, Srbija, 26. avgust 2010.
- 55 „Između 2004. i 2006. godine (lako i malokalibarsko naoružanje) višak u Ministarstvu odbrane je ponuđen na prodaju u tenderskoj proceduri različitim bivšim državnim firmama, kao što je Yugoport SDPR koje poseduju licence neophodne za prodaju viškova inostranim brokerima i prodavcima oružja“ (Griffiths, 2008, str. 178).
- 56 Ministarstvo obrane ne objavljuje direktive koje se izdaju vezano za odluke o uništavanju viškova.
- 57 Slovenija ne daje podatak da li oduzeto i konfiskovano oružje može biti donirano muzejima ili drugim zemljama.
- 58 Ovaj odeljak se ne bavi oružjem prikupljenim u državnim i međunarodno finansiranim akcijama i programima predaje i prikupljanja oružja.
- 59 Intervju autora sa Mladenom Marinkovićem, Oružane snage Bosne i Hercegovine, 4. avgust 2010.
- 60 Intervju autora sa Igorom Milićem, magacioner, centralno policijsko skladište, Podgorica, 10. avgust 2010.
- 61 Intervju autora sa Radovanom Ljumovićem, direkcija policije, Crna Gora, 10. avgust 2010.
- 62 Intervju autora sa Radovanom Ljumovićem, direkcija policije, Crna Gora, 25. avgust 2010.
- 63 Intervju autora sa Radovanom Ljumovićem, direkcija policije, Crna Gora, 10 avgust 2010 i potpukovnikom Daglasom M. Fahertijem, vojnim atašeu SAD i Aleksandrom Mrdakom, pomoćnikom vojnog atašea, Podgorica, 12. avgust 2010.
- 64 Prepiska autora sa Hansom Risserom, višim savetnikom i rukovodiocem programa, Ljudska bezbednost, UNDP Hrvatska, 13. avgust 2010.
- 65 Prepiska autora sa Duškom Ivanovim, državnim savetnikom i nacionalnom kontakt osobom za lako i malokalibarsko naoružanje, MUP, Makedonija, 28. jul 2010.
- 66 Intervju autora sa Duškom Ivanovim, državnim savetnikom i nacionalnom kontakt osobom za lako i malokalibarsko naoružanje, MUP, Makedonija, 22. jul 2010.
- 67 Prepiska autora sa Jurijem Žerovecom i Gregorom Kaplanom, Odeljenje za bezbednosnu politiku, Ministarstvo spoljnih poslova, Slovenija 29. jul 2010.
- 68 Prepiska autora sa Zoricom Lončar Kasalicom, glavnim policijskim savetnikom, 8. septembar 2010.

Bibliografija

- Albanija. n.d.a. Plan of Action for the Elimination of Excess Ammunition in the Armed Forces of the Republic of Albania 2009–15 (Plan o delovanju za eliminaciju viška municije u Oružanim snagama Albanije 2009-15. Tirana: Ministarstvo odbrane.
- . n.d.b. *Resume of the Albanian Action Plan*. Tirana: Ministarstvo odbrane.
- Bevan, James, ed. 2008. *Conventional Ammunition in Surplus*. Zeneva: Small Arms Survey. Januar.
- Bevan, James i Adrian Wilkinson. 2008. 'Glossary of Conventional Ammunition: Terminology.' U Bevan James, ed. *Conventional Ammunition in Surplus: A Reference Guide*. Zeneva: Small Arms Survey.
- BICC i SAND (Bonn International Center for Conversion and Program on Security and Development, Monterey Institute of International Studies). 2000. *Tackling Small Arms and Light Weapons: A Practical Guide for Collection and Destruction*. Bon i Monterey: BICC i SAND. <http://sand.miiis.edu/projects/fieldguide/field_guide_final_en.pdf>
- Bosna i Hercegovina. 2008. Agreement on Final Disposal of all Rights and Obligations over Movable Property That Will Continue to Serve Defence Purposes (neredigovani prevod). Sarajevo: Predsedništvo Bosne i Hercegovine. Januar.
- . 2010. *Reporting and Implementation of the United Nations Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons (SALW) in All Its Aspects in Bosnia and Herzegovina for the Year 2009*. Sarajevo: Ministarstvo spoljnih poslova. <<http://www.poa-iss.org/CountryProfiles/CountryProfileInfo.aspx?Col=25&pos=30>>
- Bugarska. 2010. *National Report on Bulgaria's Implementation of the International Instrument to Enable States to Identify and Trace, in a Timely and Reliable Manner, Illicit Small Arms and Light Weapons and the 2001 UN Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects*. Sofija: Ministarstvo spoljnih poslova. <<http://www.poa-iss.org/CountryProfiles/CountryProfileInfo.aspx?Col=30&pos=30>>
- CoEU (Council of the European Union). 2002. Council Joint Action on the European Union's Contribution to Combating the Destabilising Accumulation and Spread of Small Arms and Light Weapons and Repealing Joint Action 1999/34/CFSP ('Council Joint Action'). 2002/589/CFSP od 12. jula. Reprodukivano u *Official Journal of the European Communities*, Br. L 191/1. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/>

- LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:191:0001:0004:EN:PDF>
- Crna Gora. 2005. *Strategija za kontrolu i smanjenje lakog i malokalibarskog naoružanja*. Podgorica: Ministarstvo unutrašnjih poslova. Jul 2009. Zakon o Drzavnoj Imovini. Podgorica: Skupština Crne Gore. Februar.
- . 2010. *Strategijski Pregled Odrane Crne Gore*. Podgorica: Ministarstvo odbrane. Jun.
- Faltas, Sami. 2008. 'Bulgaria and Romania: Quick Start, Ambiguous Progress.' *Contemporary Security Policy*, Tom 29, br. 1, str. 78–102.
- Griffiths, Hugh. 2008. 'Serbia: Choosing between Profit and Security.' *Contemporary Security Policy*, Tom 29, Br. 1, str. 175–201.
- Hrvatska. 2002. 'Pravilnik o prodaji neperpektivnih sredstava naoružanja i vojne Opreme ministarstva obrane i oruzanih snaga republike hrvatske.' *Narodne novine broj 33/02*. Zagreb: Ministarstvo odbrane.
- . 2006. *The Croatian Armed Forces Long-Term Development Plan 2006–2015*. Zagreb: Ministarstvo odbrane. Jun.
- . 2009. *Nacionalna Strategija i Akcijski Plan za Kontrolu Malog i Lakog Oruzja*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. Septembar.
- . 2010. *Report on Implementation of the United Nations Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects*. Zagreb: Ministarstvo spoljnih poslova i evropske integracije. <<http://www.poa-iss.org/CountryProfiles/CountryProfileInfo.aspx?Col=50&pos=30>>
- Hughes-Wilson, John i Adrian Wilkinson. 2001. *Safe and Efficient Small Arms Collection and Destruction programmes: A Proposal for Practical Technical Measures*. Njujork: UNDP. Jul. <http://www.reliefweb.int/library/documents/2001/advocacy/undp_erd_smallarms.pdf>
- IA (International Alert). 2003. *Monitoring the Implementation of Small Arms Controls (MISAC): Small Arms Control in Croatia*. London: IA. <http://www.international-alert.org/pdfs/MISAC_CroatiaStudy.pdf>
- IMAS (International Mine Action Standards). 2003. *IMAS 04.10: Glossary of Mine Action Terms, Definitions and Abbreviations*, 2nd edn. Njujork: United Nations Mine Action Service. 1. januar. <http://www.mineactionstandards.org/IMAS_archive/Amended/Amended3/IMAS_04.10_Edition2_Jan2008rev.pdf>
- Karp, Aaron. 2008. 'A Semi-automatic Process? Identifying and Destroying Military Surplus.' U *Small Arms Survey. Small Arms Survey 2008: Risk and Resilience*. Kembriđž: Cambridge University Press, str. 78–111.
- . 2009. 'Man, the State, and War: The Three Faces of Small Arms Disarmament.' U *Small Arms Survey. Small Arms Survey 2009: Shadows of War*. Kembriđž: Cambridge University Press, str. 159–91.
- , ed. 2010. *The Politics of Destroying Surplus Small Arms: Inconspicuous Disarmament*. Njujork: Routledge.
- Kauer, Erwin. 2007. 'Weapons Collection and Destruction Programmes in Bosnia and Herzegovina.' U Peter Hazdra, ed. *Small Arms—Big Problem: A Global Threat to Peace, Security and Development*. Beč: Akademija za nacionalnu odbranu, Ministarstvo odbrane i sporta Austrije, str. 65–81. <http://www.bmlv.gv.at/pdf_pool/publikationen/small_arms_weapons_collection_destruction_e_kauer.pdf>
- Makedonija. 2008. Ukaz za proglašavanje na zakonot za upravuvanje so konfiskuvan imot, imotna korist i odzemeni predmeti vo krivicna i prekrsočna postapka (Zakon o upravljanju oduzetom imovinom, korišćenju imovine i dobara oduzetih u krivičnim i prekršajnim postupcima – nezvaničan prevod). *Narodne novine broj 98*. Skopje: Makedonija. 4 Avgust.
- . 2010. *2010 Report on Implementation of the United Nations Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects*. Skoplje: Makedonija. 4 Mart. <<http://www.un-casa.org/CASACountryProfile/ationalReports/2010@116@2010%2003%2008%20National%20Report.pdf>>
- Meek, Sarah i Noel Stott. 2004. *A Guide to the Destruction of Small Arms and Light Weapons: The Approach of the South African National Defence Force*. Zeneva: United Nations Institute for Disarmament Research. <http://www.unidir.org/bdd/fiche-ouvrage.php?ref_ouvrage=92-9045-162-9-en>
- NATO. 2010. 'Equipping and Sustaining the Afghan National Security Forces.' Fact sheet. Brisel: NATO Equipment Donation Support Programme. Januar. <<http://www.isaf.nato.int/images/stories/File/factsheets/Jan%202010-Fact%20Sheet%20ANA%20Equip%20Prog.pdf>>
- Nikolov, Nikolay. 2010. 'Dealing with Explosive Remnants of War and Redundant Ammunitions: Bulgarian Experience.' Prezentacija na sastanku Konvencije o određenom konvencionalnom naoružanju Protokol V o zaostalim eksplozivnim sredstvima iz rata, Zeneva, 21. april.
- OEBS (Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju). 2000. *OSCE Document on Small Arms and Light Weapons*. FSC.JOUR/314. Bec: Forum for Security Co-operation. 24. novembar. <http://www.osce.org/documents/fsc/2000/11/1873_en.pdf>
- . 2003a. *OSCE Document on Stockpiles of Conventional Ammunition*. DOC/1/03. Bec: Forum for Security Co-operation. 19. novembar. <http://www.osce.org/documents/fsc/2003/11/1379_en.pdf>
- . 2003b. 'Best Practice Guide on National Procedures for the Destruction of Small Arms and Light Weapons.' U OEBS. *OSCE Handbook of Best Practices on Small Arms and Light Weapons*. Bec, OEBS. Septembar. <http://www.osce.org/publications/fsc/2003/12/13550_29_en.pdf>
- . 2004. *OSCE Principles for Export Controls of Man-Portable Air Defence Systems (MANPADS)*. Odluka broj. 3/04. Bec: Forum for Security Co-operation. 26 Mai. <http://www.osce.org/documents/fsc/2004/05/2965_en.pdf>
- . 2008. 'Best Practice Guide on the Destruction of Conventional Ammunition.' U *OSCE Handbook of Best Practices on Conventional Ammunition*. Beč: OEBS.
- i UNDP (United Nations Development Programme). 2007. *Annex C to Programme Framework Document: Government of Montenegro—SALW (Conventional Ammunition) Demilitarization*. <<http://www.undp.org/me/ijr/projects/Montenegro%20Demilitarization/Annex%20C%20ProDoc%20Ammunition%20Demilitarization.pdf>>
- RASR (Regional Approach to Stockpile Reduction). n.d. RASR Sajt. <<http://www.rasrinitiative.org>>
- Rumunija. 2003. *Report on Implementation of the Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons (SALW) in All Its Aspects*. Bukarest: Vlada Rumunije. Jun. <<http://www.un-casa.org/CASACountryProfile/PoANationalReports/2003@162@romania.pdf>>
- . 2005. Hotaraea Guvernului nr. 1470/2005 (Odluka vlade 1470/2005: Odluka o odobravanju smernica vezano za prodaju dobara kojima upravlja Ministarstvo odbrane, nezvaničan prevod). *Narodne novine broj 1109*. 8. decembar. Bukarest: Vlada Rumunije.
- SEEC (South-East European Cooperation Process). 2008. *Joint Statement*. Stastanak Ministara odbrane jugoistočne Evrope, Sofija, Bugarska. 11. mart. <<http://www.chairmanship.mfa.md/img/seecp/joint-statement-20080311.doc>>
- SEESAC (South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons). 2004. *South Eastern Europe: Regional Arms Law Compendium*. Beograd: SEESAC.
- . 2006a. *Guide to Regional Micro-Disarmament Standards/Guidelines (RMDS/G) and SALW Control Measures (Standardi i smernice regionalnog mikro-razoružavanja u Jugoistočnoj Evropi)*. Beograd: SEESAC. <<http://www.seesac.org/resources/standards-rmdsg/1/>>
- . 2006b. *Analysis of National Legislation on Arms Exports and Transfers in the Western Balkans*. Beograd: SEESAC.
- . 2006c. *SALW Survey of Croatia*. Beograd: SEESAC. <http://www.bicc.de/uploads/pdf/publications/other/small_arms_seesac/croatian-survey-eng.pdf>
- . 2009. 'Bosnia to Donate Surplus Weapons to Afghan Army.' SALW Media Monitoring. 31 Oktobar. <<http://www.seesac.org/salw-media-monitoring/1/>>
- Slovenija. 2002. Uredbo o postopku upravljanja z zaseznimi predmeti, premozenjem in varscinami (Dekret o procedurama upravljanja oduzetim predmetima, imovinom i bezbednosti – nezvaničan prevod). *Narodne novine Republike Slovenije*. Broj. 22/02. Ljubljana: Republika Slovenije.
- . 2007. 'Uredbo o spremembah in dopolnitvah Uredbe o postopku upravljanja z zaseznimi predmeti, premozenjem in varscinami (Uredba kojom se izmenjuje i dopunjava Uredba o procedurama upravljanja oduzetim predmetima, imovinom i bezbednošću – nezvaničan prevod). *Narodne novine Republike Slovenije*. Broj. 8/07. Ljubljana: Republika Slovenija.
- . 2008. *Report on Implementation of the United Nations Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects*. Ljubljana: Ministarstvo spoljnih poslova. April. <<http://www.poa-iss.org/CountryProfiles/CountryProfileInfo.aspx?Col=174&pos=30>>
- . 2010. *Report on Implementation of the United Nations Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects*. Ljubljana: Ministarstvo spoljnih poslova. Februar. <<http://www.un-casa.org/CASACountryProfile/PoANationalReports/2010@174@2010%2002%2026%20%20Report.pdf>>
- Srbija. 2006. *Report on the Implementation of the United Nations Programme of Action to*

- Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects for 2005/2006*. Njujork: *Stalna misija Republike Srbije pri Ujedinjenim Nacijama*. 27. decembar. <<http://www.un-casa.org/CASACountryProfile/PoANationalReports/2006@169@Serbia.pdf>>
- . 2010. 'Strategija kontrole streljackog oružja u Republici Srbiji za period 2010–2015'. Sluzbeni Glasnik Republike Srbije. Broj. 36. Beograd: Vlada Srbije. 28. maj. <<http://www.seesac.org/uploads/SALW%20STRATEGY%20English%20unofficial%20version.pdf>>
- Srbija i Crna Gora. 2004. *Izveštaj Srbije i Crne Gore o sprovođenju Programa UN za prevenciju, sprečavanje i iskorenjivanje trgovine lakim i malokalibarskim naoružanjem u svim aspektima*. Beograd: Vlada Srbije i Crne Gore. <<http://www.un-casa.org/CASACountryProfile/PoANationalReports/2004@169@SerbiaandMontenegro.pdf>>
- SSEE (Stability Pact for South Eastern Europe). 2006. *Combating Proliferation and Impact of Small Arms and Light Weapons: Stability Pact for South Eastern Europe – Regional Implementation Plan (Revised 2006)*. 16. Mai. <http://www.stabilitypact.org/salw/sp_rip_2006.pdf>
- Turner, Mandy. 2006. *Costs of Disarmament: Cost Benefit Analysis of SALW Destruction versus Storage*. Ženeva: United Nations Institute for Disarmament Research. <<http://www.unidir.org/pdf/ouvrages/pdf-1-92-9045-184-X-en.pdf>>
- UN (Ujedine Nacije). 2001. *Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects ('Programme of Action')*. A/CONF.192/15 od 20. jula. <<http://www.un.org/events/smallarms2006/pdf/192.15%20%28E%29.pdf>>
- UNDDA (United Nations Department for Disarmament Affairs). 2001. *A Destruction Handbook: Small Arms, Light Weapons, Ammunition and Explosives*. Njujork: UNDDA. <<http://www.un.org/spanish/Depts/dda/desthbk.pdf>>
- UNGA (Generalna skupština Ujedinjenih nacija). 1997. *Report of the Panel of Governmental Experts on Small Arms*. A/52/298 od 27. avgusta.
- . 1999. *Report of the Group of Governmental Experts on Small Arms*. A/54/258 od 19. avgusta.
- . 2000. *General and Complete Disarmament*. A/RES/54/54 od 10. januara.
- . 2001. *Protocol against the Illicit Manufacturing of and Trafficking in Firearms, Their Parts and Components and Ammunition, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime ('Firearms Protocol')*. A/RES/55/255 od 8. juna.
- . 2005a. *Resolucija 60/74 usvojena 8. decembra*. A/RES/60/74 od 11. januara 2006.
- . 2005b. *International Instrument to Enable States to Identify and Trace, in a Timely and Reliable Manner, Illicit Small Arms and Light Weapons*. A/CONF.192/15 od 8. decembra.
- . 2006. *Resolucija 61/72 usvojena 6. decembra*. A/RES/61/74 od 3. januara 2007. <[http://disarmament.un.org/vote.nsf/e9e05f9ef74d8c7f05256705006e0a60/20f8a43e421379938525720a005e0b04/\\$FILE/A%20RES%2061%2074.pdf](http://disarmament.un.org/vote.nsf/e9e05f9ef74d8c7f05256705006e0a60/20f8a43e421379938525720a005e0b04/$FILE/A%20RES%2061%2074.pdf)>
- UNSG (Generalni sekretar Ujedinjenih nacija). 2000. *Report of the Secretary General: Methods of Destruction of Small Arms, Light Weapons, Ammunition and Explosives*. S/2000/1092 od 15. Novembra. <<http://www.un-casa.org/CASAAUpload/ELibrary/S-2000-1092.pdf>>
- USDoS (United States Department of State). 2007. *Technical Agreement Contract between the United States Department of State and the Ministry of Defence of Montenegro: The Destruction of Small Arms Weapons and Various Types of Ammunition*. Podgorica: USDoS i Ministarstvo odbrane Republike Crne Gore. 3. decembar.
- WA (Wassenaar aranžman). 2010. *Export Control for Conventional Arms and Dual-Use Goods and Technologies*. Bec: Sekretariat Wassenaar aranžmana. Januar. <<http://www.wassenaar.org/publicdocuments/2010/docs/WA-DOC%20%2810%29%20001%20-%20Basic%20Documents%20-%20January.pdf>>
- Wilkinson, Adrian. 2006. 'The Three Ds: Disposal, Demilitarization, and Destruction of Ammunition.' U Stéphanie Pézard i Holger Anders, eds. *Targeting Ammunition: A Primer*. Ženeva: Small Arms Survey, str. 261–91.

O Small Arms Survey (SAS)

Small Arms Survey služi kao glavni međunarodni izvor javnih informacija o svim aspektima lakog naoružanja i oružanog nasilja, i kao resursni centar za države, vlade, donosiocce zakona, istraživače i aktiviste. SAS svoje zaključke distribuira kroz *Povremene radove*, *Specijalne izveštaje*, *Serijske knjige*, kao i kroz svoju glavnu i najpoznatiju godišnju publikaciju, *Small Arms Survey*.

Projekat upošljava međunarodno osoblje sa znanjem iz oblasti bezbednosnih studija, političkih nauka, međunarodne javne politike, zakonodavstva, ekonomije, razvojnih studija, rešavanja konflikata, sociologije i kriminologije, a blisko saraduje sa međunarodnom mrežom istraživača i partnera.

Small Arms Survey predstavlja projekat Visokog instituta za međunarodne i razvojne studije iz Ženeve. Za više informacija, posetite: www.smallarmssurvey.org.

O Inicijativi regionalnog pristupa smanjenju rezervi (Regional Approach to Stockpile Reduction - RASR)

Inicijativa regionalnog pristupa smanjenju rezervi (RASR) predstavlja dugoročni, koordinisani, regionalni pristup rešavanju pretnji koje nastaju zbog viška, nestabilnosti, slabog obezbeđivanja ili na drugi način rizičnih rezervi konvencionalnog naoružanja i municije.

RASR ohrabruje države koje trpe posledice navedenog i relevantne organizacije da razviju proaktivan, koordi-

nisani regionalni pristup ka obezbeđivanju i uništavanju lakog i malokalibarskog naoružanja, kroz izgradnju lokalnih kapaciteta, razmenu najboljih praksi i stečenih znanja, kao i kroz sinhronizaciju resursa kako bi se maksimalno uvećala njihova efikasnost.

Krajnji cilj RASR inicijative je da se spreče katastrofalne eksplozije ili destabilizirajuće diverzije konvencionalnog naoružanja i municije.

Za više informacija, posetite: www.smallarmssurvey.org.

Zasluge

Autor: Jasna Lazarević

Urednik izdanja: Tania Inowlocki

Lektor: Donald Strachan

Dizajn i izgled: Richard Jones (rick@studioexile.com)

Kartograf: Jilian Luff, MAPgrafix

Prevodilac: Aleksandra Zivkovic

Kontakt

Small Arms Survey, 47 Avenue Blanc
1202 Geneva, Switzerland

t +41 22 908 5777

f +41 22 732 2738

